

FELSEFE AKADEMİSİ

CİLT: 10 | SAYI: 4

BİLGİ FELSEFESİ ÖZEL BASKI

YAZAR: İLKER ÜNSAL

Bilgi Felsefesinin Temel Kavramları

Epistemoloji

Bilgi felsefesidir. Bilginin yapısını, nasıl elde edildiğini, sınırlarını ve doğruluk ölçütlerini inceler.

Bilgi (Episteme)

Doğruluğu kanıtlanmış ve sağlam gerekçelere dayanan inançtır. Bilen ile bilinen arasındaki ilişki sonucu ortaya çıkar.

Bilen (Suje)

Bilgiye ulaşmaya çalışan, bilgi edinen insandır.

Bilinen (Objekt)

İnsanın bilgi edinmek için yöneldiği, kendisi veya dışındaki varlıklardır.

Sanı (Doksa)

Kesin olmayan, doğrulanmamış inanç, tahmin veya sübjektif (öznel) algıdır.

Gerçeklik

Var olan her şeyin toplamıdır. Düşünceden bağımsız olarak var olan durumdur.

Doğruluk

Bilginin gerçeğe uygunluğudur. Düşüncenin veya yargının nesnesiyle uyuşmasıdır.

Gerekçelendirme

Bir bilginin veya düşüncenin doğruluğunu kanıtlama, temellendirme ve dayanak gösterme işlemidir.

Bilginin İmkânı ve Kaynağı Problemi

Septisizm (Şüphecilik)

Kesin ve nesnel bilginin mümkün olmadığını, bu nedenle her türlü bilgi iddiasına şüpheyle yaklaşılması gerektiğini savunan felsefi akımdır (Örn: Gorgias, Pyrrhon).

Doğmatizm

İnsanın kesin, nesnel ve evrensel bilgiye ulaşabileceğini savunan felsefi anlayıştır (Örn: Sokrates, Platon, Aristoteles).

Epokhe (Yargıdan Kaçınma)

Pyrrhon'a göre, doğruluğu belirleyecek kesin bir ölçüt olmadığı için hiçbir konuda kesin yargıya varmama, yargıdan kaçınma durumudur.

İroni

Sokrates'in, bilgiye sahip olduğunu iddia edenlere karşı alaycı bir şekilde yaklaşarak onların aslında bilgisiz olduklarını ortaya koyduğu yöntemdir.

Maiotik (Doğurtmaca)

Sokrates'in, bilgiye sahip olmadığını düşünen kişilere, sorular sorarak aslında doğuştan sahip oldukları bilgileri onlara "hatırlatma" yöntemidir.

Tümdengelim

Aristoteles'e göre, varlıklara ait ortak özelliklerin soyutlanarak varlığın genel bilgisinden özel bilgisine ulaşma yoludur.

Açık ve Seçik Bilgi

Descartes'a göre aklın kendiliğinden sahip olduğu, doğruluğundan şüphe duyulmayan, kesin ve apaçık bilgilerdir.

Rasyonalizm (Akılcılık)

Bilginin tek güvenilir kaynağının "akıl" olduğunu ve gerçeğin ancak akılla kavranabileceğini savunan anlayıştır.

Apriori Bilgi

Rasyonalizme göre deneyden bağımsız, insan zihninde doğuştan var olan (deney öncesi) bilgidir.

Empirizm (Deneycilik)

Bilginin kaynağının "duyu ve deneyim" olduğunu savunan, insanın doğuştan bilgi getirmediğini (zihnin boş bir levha olduğunu) ileri süren anlayıştır.

Aposteriori Bilgi

Empirizme göre duyular ve deneyimler aracılığıyla sonradan elde edilen (deney sonrası) bilgidir.

Kritisizm (Eleştiricilik)

I. Kant tarafından kurulan; bilginin kaynağının ne sadece akıl ne de sadece deneyim olduğunu, ikisinin birlikte (deneyin sağladığı malzemenin aklın kategorilerinde işlenmesiyle) bilgiyi oluşturduğunu savunan anlayıştır.

Entüisyonizm (Sezgicilik)

Bilgiye aracısız ve doğrudan ulaşmanın tek yolunun "sezgi" (içgörü veya kalp gözü) olduğunu savunan felsefi akımdır (Örn: Gazali, Henri Bergson).

Bilginin Doğruluk Ölçütleri

Uygunluk

Bilginin nesnesine, yani dış dünyadaki gerçeğe uygun olup olmadığını kontrol eden doğruluk ölçütüdür.

Tutarlılık

Bir bilginin, daha önce doğru kabul edilmiş diğer bilgilerle çelişmemesini ifade eden doğruluk ölçütüdür.

Tümel Uzlaşım

Bir bilginin doğruluğunun, çoğunluğun veya herkesin o bilgiyi kabul etmesine dayandığını savunan ölçüttür.

Yarar (Fayda)

Bir bilginin doğru kabul edilebilmesi için günlük hayatta işe yaraması ve problem çözmesi gerektiğini savunan ölçüttür.